**ВОЛКОВА С.В.**
(*Херсонський держ. ун-т*)

## АМЕРИКАНСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР: МОВНА КАРТИНА СВІТУ, СВІТОГЛЯД, СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ

Світ американського фольклору, що виник задовго до появи європейців на території Америки, складний і незвичайний. З позиції сучасної лінгвістики він представляє особливий інтерес, оскільки відображає менталітет даного етносу, його особливе світосприйняття та накопичений життєвий досвід, що передається письмово за допомогою лінгвістичних засобів.

*Метою* даної статті визначено лінгвокогнітивний аналіз системи цінностей, що відображають національну концептосистему, відтворену у фольклорних текстах Північної Америки.

З огляду на мету дослідження сформульовано такі *завдання*: дослідити структуру мовної картини світу фольклору Північної Америки з позиції етнолінгвістики та лінгвокультурології, а також визначити систему цінностей американського народу, що актуалізується засобом національно-специфічних концептів і об'єктивується в характерних образах фольклорних текстів.

*Об'єктом* дослідження є фольклор Північної Америки, а *предметом* – лінгвістичні особливості вербалізації мовної картини світу у фольклорних текстах Північної Америки.

З позиції етнолінгвістики, започаткованого американськими вченими-етнографами (Ф.Боас, Е.Сепір) напряму з метою дослідження культури та мови індійських племен, стає можливим зрозуміти їх побут, обрядність, систему цінностей. Саме мови американських індійців, як відмічає С.Толстая, що не мали писемної традиції, довгий час були об'єктом дослідження етнолінгвістики [Толстая 1996, с.236]. До того ж, встановлення зв'язків між мовами, їх опис сучасного стану підпорядковувались перш за все завданню комплексного опису культури цих народів та реконструкції їх історії, у тому числі шляхів міграції. Лінгвокультурологія досліджує культурні особливості, національний характер і менталітет в безпосередньому зв'язку з людиною, її мисленням, світоглядними орієнтирами та духовно-практичною діяльністю [там само]. Спираючись на досвід своїх попередників – В. фон Гумбольдта, Е.Сепіра, Б.Уорфа, К.Леві-Строса, Ю.М.Лотмана, сучасні дослідники доводять, що людина є єднальною ланкою між мовою та культурою (Г.Вежбицька, Д.Крістел, І.Ольшанський, Д.Таннен та ін.). Необхідно підкреслити, що етнолінгвістика та лінгвокультурологія вивчають мову як феномен культури, інтерпретують сукупність культурних цінностей, досліджують особливе бачення світу крізь призму національного менталітету, а також здійснюють опис мовних картин світу за допомогою відповідного термінологічного апарату, передусім через аналіз концептів.

Для аборигенних народів Америки завжди актуальним було відстоювання своїх національних інтересів, боротьба за зберігання своєї культурної спадщини, що, як виявляється, є частиною загальноамериканської культури. Тому, все більше уваги науковці привертають до дослідження національних особливостей світосприйняття, менталітету, а також етноспецифіки мовної комунікації, що знаходить відображення в мовній картині світу окремої етнічної спільноти (Н.Д.Арутюнова, О.О.Залевська, О.В.Урисон, Ю.Д.Апресян та ін.). Мовна картина світу виступає засобом експлікації

знань, що становлять концептосферу етносу, яка, у свою чергу, може бути представлена за допомогою концептів, фреймів, схем тощо.

Як зазначається у сучасних лінгвістичних дослідженнях, концептуалізація індивідуальних і соціальних знань про світ приводить до утворення глобального образу світу – його концептуальної картини (Л. В.Даниленко, Г. В. Колшанський, О. В. Кравченко), що об'єктивується національними культурно-історичними рисами (А. Д. Бєлова). Концептуальна картина світу визначається як інформаційна система, що складається зі знань, уявлень, вірувань, та є результатом пізнання людиною оточуючого світу, інтерпретації, позначення й утримання в свідомості його властивостей у вигляді певної сітки понять, структурованої як концептуальні сфери-локуси (В. З. Дем'янков, В.І. Заботкіна, Ю.М. Караулов, Г.В. Колшанський, О.В. Кравченко, О.С. Кубрякова). Національна концептуальна картина світу відбивається у відповідній мовній картині світу.

Актуалізація концептуальної картини світу відбувається через призму певних концептів – базових одиниць ментальної репрезентації [Приходько 2008, с.47]. За визначенням А.С.Приходько, "концепт – це дискретна змістовна одиниця колективної свідомості, що відображає предмети реального або ідеального світу та зберігається в національній пам'яті носіїв мови у вербально позначеному вигляді" [там само]. Концепти також широко вивчаються в межах когнітивної лінгвістики (В.З.Дем'янков, А.М.Приходько), культурології (Г.Вежбицька, Д.С.Лихачов), лінгвокультурології (В.І.Карасик, Г.Г.Слишкін).

Концептуальні сфери як носії закодованої соціокультурної інформації є сукупністю інваріантних категорій (А. Я. Гуревич), що розуміються як основний семантичний "інвентар" культури, спільний фонд первісних знань (Є.В.Урисон, О. С. Яковлева), загальний фон або фільтри, які зумовлюють характер здобуття й організації нового знання й досвіду. Концепти, матеріалізовані у вигляді номінативних одиниць, включаються в комунікацію та відбиваються в національній мовній картині світу.

Аналіз композиційно-смислової структури фольклорних текстів Північної Америки показав, що особливе значення у формуванні концептосфери американців відіграють ті цінності, які репрезентовані в мовній картині світу через концепти: MIGHTINESS, FREEDOM, PATRIOTISM, PRIVACY.

Дослідження етнокультурної специфіки мовної картини світу необхідно розглядати у нерозривному поєднанні із мисленням, світоглядом і культурою (І.О.Голубовська, Ю.С.Степанов та ін.). Засоби мовної системи об'єктивують концепти, що моделюються у зв'язку з когнітивною діяльністю, а одним із засобів їх вербалізації є об'єктивація в образах, що віддзеркалюють національно-культурні особливості відповідного суспільства в конкретну епоху. Так, на Півночі Америки головним героєм народних легенд став Paul Bunyan (Поль Баньян) – міфічний лісоруб із надлюдською силою. Розповіді про фантастичні подвиги і пригоди Поля Баньяна та його товаришів були свого роду фольклорною реакцією на можливості, що відкривалися перед людьми "frontier". Нестримне марнославство допомагало їм підтримувати мужність і силу духу перед обличчям стихій і могутньою природою.

У легенді "How Paul Bunyan Logged Off North Dakota" могутність і величність головного героя, як метафоричного символу американського народу, характеризується оповідачем засобом різних епітетів та порівнянь: "Paul Bunyan was the mightiest of loggers, and he was a mighty man in every way. Every morning he grew two feet taller. When he laughed, the folks in the villages ran into their houses and hid in the cellars, thinking it was a thunderstorm."; "He was quick as lightning and the only man in the north woods who could blow out a candle at night and hop into bed before it was dark." ["Once there was a man" 2005, с.350]. Таким чином, головним героєм виступає людина,

яка постійно знаходиться у центрі небезпеки, але готова і спроможна впоратися з будь-якою з них.

У легенді про Пекоса Білла “Pecos Bill of Texas”, оповідач використовує лінгвістичні засоби, наприклад, прийменникові словосполучення, що об’єктивують у тексті не тільки могутність самого героя, а також все те, що йому належить, і таким чином підкреслює неперевершеність свого героя: “Bill had a horse that he thought the world of, and he had a right to … .” [ там само, с.354]. У цій легенді автор акцентує увагу читача на таких якостях героя, як безстрашшя, сміливість, спроможність впоратися з будь-якими труднощами і все це для того, щоб очистити землю від злодіїв і дати людям можливість спокійно жити і працювати на рідній землі: “Widow-maker suited Bill exactly, but Bill could ride anything that had hair and some things that didn’t.” [там само, с.354]. З цього прикладу видно, що навіть кінь головного героя носить ім’я Widow-maker, що означає “той, хто вбиває”. Отже, головний герой підкоряє собі і цю тварину. Інший приклад також ілюструє нам неперевершену могутність героя американського фольклору: “Another time he bet a Stetson hat he would ride a cyclone. So he went to Kansas and grabbed a tornado by the ear and got on it.” [там само, с.356]. Так, герой може впоратися з будь-якою природною стихією.

У фольклорних текстах американського народу дуже часто нереальне стикається з реальним, нереальні події переміщаються у фольклорному просторі в реальні міста. Так, і герой легенди “Pecos Bill of Texas” у своєму пошуку пригод мандрує з півночі на захід. Це є саме тим шляхом, який здійснили колоністи: “When he killed off all the bad men in Texas, and the country got too peaceful and settled up to suit him, Bill couldn’t stand it there any longer. So he saddled up Widow-Maker and started west.” [там само, с.356].

Фольклор несе собою поетичну пам’ять про події минулих років і кожна історична подія у житті американського народу дає поштовх для створення традиційних образів. Так, наприклад: прозора алегорія про дочку, що не захотіла підкоритися наказу старої деспотичної матері – “Island Queen” – говорить не тільки про конкретну подію, так зване “бостонське чаювання”. Вона символізує природу історичних відносин між Великою Британією та її американськими колоніями; тому ця стародавня балада і називається “Revolutionary Tea”. З точки зору лінгвокогнітивного аналізу у центрі нашої уваги постає сама назва балади. Вона представляє собою номінативну одиницю, що є метафоричним утворенням атрибутивного типу. Взаємодія обох компонентів даної номінативної одиниці приводить до виникнення своєрідної образності, яка на відміну від традиційної метафори викликана не категоріальною неоднорідністю понять, що зіставляються, а їх логічною сумісністю. Як слушно зазначають М. Тернер, Ж.Фоконьє, поняття, що під час концептуальної інтеграції утворюють зміст міфопоетичних тропів, належать до одних і тих самих або близьких концептуально-семантичних сфер, виражені експліцитно та відображають найважливіші аксіологічні цінності, які є диференційними ознаками культурного типу соціуму на окремому етапі його історичного поступу [Ігнатенко 1997, с.119].

З тексту балади “Revolutionary Tea” ми дізнаємось, що мати-королева зловживає своїм вищим положенням і намагається порушити попередню домовленість із дочкою стосовно податків на ввезення товару (англійського чаю) в заокеанську країну. Але дочка не підкоряється умовам, що їх висуває матір, організовує так званий “Revolutionary Tea” і доводить, що ділові стосунки необхідно базувати на принципах чесності, справедливості, правопорядку. Так, у центрі композиційно-смислової структури балади постає мегаметафора: ЗАКОН Є ПОРЯДОК І СПРАВЕДЛИВІСТЬ.

Наведені вище приклади ілюструють те, що загальнонаціональна ідея американської винятковості та особливої місії американської нації об’єктивується у

фольклорних текстах за допомогою лінгвістичних засобів (метафори, алегорії, прийменникові словосполучення, порівняльні та присвійні конструкції) та композиційних (актуалізація реального простору та часу в нереальних подіях) засобів.

На основі проведеного аналізу концептуальної основи обраних творів американського фольклору робимо висновок, що специфічною особливістю мовної картини світу перших поселенців Північної Америки була актуалізація таких концептів, як MIGHTINESS, FREEDOM, PATRIOTISM, PRIVACY.

Зміст концептів, які створюються під час сприйняття людиною світу і передаються письмово, залежить від фрагменту реального світу, що впливає на колективну свідомість етносу. У фольклорних творах Північної Америки превалює уподібнення ворога природним стихіям або тваринам, з якими герой Американських легенд та балад постійно вступає у боротьбу. Специфічним для фольклору Америки є такі метафоричні образи ворога, як змія, кугуар, землетрус, циклон, торнадо тощо.

Під час аналізу лінгвокогнітивних особливостей мовних засобів втілення базових концептів мовної картини світу у фольклорних текстах Північної Америки ураховувався той факт, що метафоричні номінативні одиниці: 1) мають номінативно-предикативну природу, яка перетворює їх на згорнутий національно-культурний текст; 2) є "культурно закоріненими", тобто, орієнтуються на адресата, який належить до тієї ж лінгвокультурної спільноти, що і мовна особистість-оповідач; 3) виражають набір концептуальних метафор (Дж.Лакофф), який є важливим національно-культурним засобом пізнання та категоризації світу.

Дане дослідження не вичерпується розглянутими аспектами, а потребує подальшого концептуального аналізу лінгвістичних засобів актуалізації мовної картини світу у фольклорних текстах Північної Америки.

### *Література*

*Ігнатенко* П.Р. Аксіологія виховання: від термінології до постановки проблем // Педагогіка і психологія: Наук. журнал. – К., 1997. – № 1. – С. 118-123. *Приходько* А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332с. *Толстая* С.М. Этнолингвистика // Институт славяноведения. 50 лет. – М., 1996. – С. 235-248. *Once* there was a man … American folklore = Однажды один человек … : американский фольклор: (книга с параллельными текстами) / пер. с англ. А.Сергеева. – М.: Астрель: АСТ: Транзиткнига, 2005. – 382с.

**ГЛУЩЕНКО Л.М., МОКРІВСЬКА М.Т.**
(*Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка*)

## СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ У ПІДРУЧНИКАХ «Ελληνικά τώρα 1+1» та «Ελληνικά τώρα 2+2»

Вихідним при визначенні сутності мовної освіти як цінності є теза про те, що вивчення будь-якої нерідної мови повинно супроводжуватися вивченням культури народу. При оволодінні мовою студент повинен засвоїти комплекс певних екстралінгвістичних, соціокультурних знань, навичок та умінь, які характеризують конкретного інофона як представника певного лінгвоетносоціума. Оволодіння саме цим комплексом має особливе значення для адекватного розуміння та породження іномовного мовлення [Гальскова, Гез, 2005, с. 20]. В останні роки саме цей аспект викладання та вивчення іноземних мов є предметом прискіпливої уваги лінгводидактів та методистів. Це означає, що однією з умов підготовки спеціалістів з викладання іноземної мови є не лише вивчення самої мови, але й знайомство